

Marek Florek

Wyniki drugiego sezonu badań ratowniczych na cmentarzysku kultury pomorskiej w Kornacicach stan. 1, gm. Opatów, woj. tarnobrzeskie

Cmentarzysko kultury pomorskiej w Kornacicach (stan. 1) zostało odkryte przypadkowo podczas orki jesienią 1988 roku. Natrafiono wówczas na co najmniej jeden grób podkloszowy w obstawie kamiennej. W późniejszych latach jeszcze kilkakrotnie podczas prac rolnych odsłaniano nowe groby — szacuje się, że do wiosny 1996 roku odkryto ich ponad 10. Wszystkie odkryte groby i wydobyte z nich przez przypadkowych odkrywców naczynia uległy zniszczeniu. W listopadzie 1994 roku, po zgłoszeniu odkrycia kolejnych grobów przeprowadzono krótkie badania ratowniczo-zabezpieczające, w trakcie których wyeksplorowano w różnych częściach stanowiska 5 grobów podkloszowych w obstawach kamiennych (M. Florek 1995, s. 129–140).

W październiku 1996 roku wznowiono badania ratownicze na stanowisku. Ich celem było zabezpieczenie i wydobywanie grobów ujawnionych w czasie ostatnich prac polowych oraz rozpoznanie zasięgu, wielkości i stopnia zniszczenia cmentarzyska a w konsekwencji określenie dalszych działań badawczych i konserwatorskich. Metodami wykopaliskowymi przebadano teren o łącznej powierzchni 85 m², ponadto na obszarze 0,5 ha, w siatce o „oczku” 2×2 m i częściowo 1×1 m, wykonano sondowanie szpilą stalową o długości 1,5 m celem zlokalizowania kamiennych obstaw grobów (ryc. 1). Odkryto tylko 3 groby: nr 6, 7 i 8 (wg numeracji ciągłej stosowanej od 1994 r.), z tego jeden (grób nr 8) był bardzo zniszczony (M. Florek 1997, s. 82–85).

MATERIAŁY

Grób nr 6 (ryc. 2–5) (zbiorowy, potrójny, podkloszowy, popielnicowy)

Strop grobu znajdował się na głębokości ok. 40–45 cm poniżej współczesnego poziomu terenu, natomiast jego dno, które tworzył nieregularny bruk z płaskich kamieni, na głębokości ok. 110 cm. Zarysy jamy grobowej nie były czytelne. Był to grób potrójny, otoczony zwartą owalną obstawą kamienną o wymiarach ok. 100×130 cm i wysokości 55–60 cm¹. Tworzyły go stykające się ze sobą dwa groby podkloszowe: grób 6a, składający się z popielnicy nakrytej misą i klosza, oraz grób 6b, w którym popielnica nakryta była trzema kolejno na siebie nałożonymi kloszami. Trzeci grób (6c) składający się z głębokiej misy pełniącej funkcję popielnicy i nakrywającej ją innej, obłożonych kilkoma fragmentami dużego klosza, wciśnięty był między klosze grobów 6a i 6b a otaczającą całość obstawę kamienną. Między grobami oraz wśród kamieni tworzących obstawę znajdowało się co najmniej 10 naczyń zachowanych w całości bądź dużych fragmentach, w tym część celowo rozbita i nosząca ślady wtórnego przepalenia. W dwu wypadkach w większych naczyniach znajdowały się mniejsze. Fragmenty pochodzące z tych samych naczyń leżały w różnych miejscach grobu, drobne ułamki również w warstwie ziemi ponad nim.

¹ We wstępnym sprawozdaniu z badań (Florek 1997), błędnie podano, że walcowata obstawa kamienna grobu nr 6 miała wysokość 1 metra.

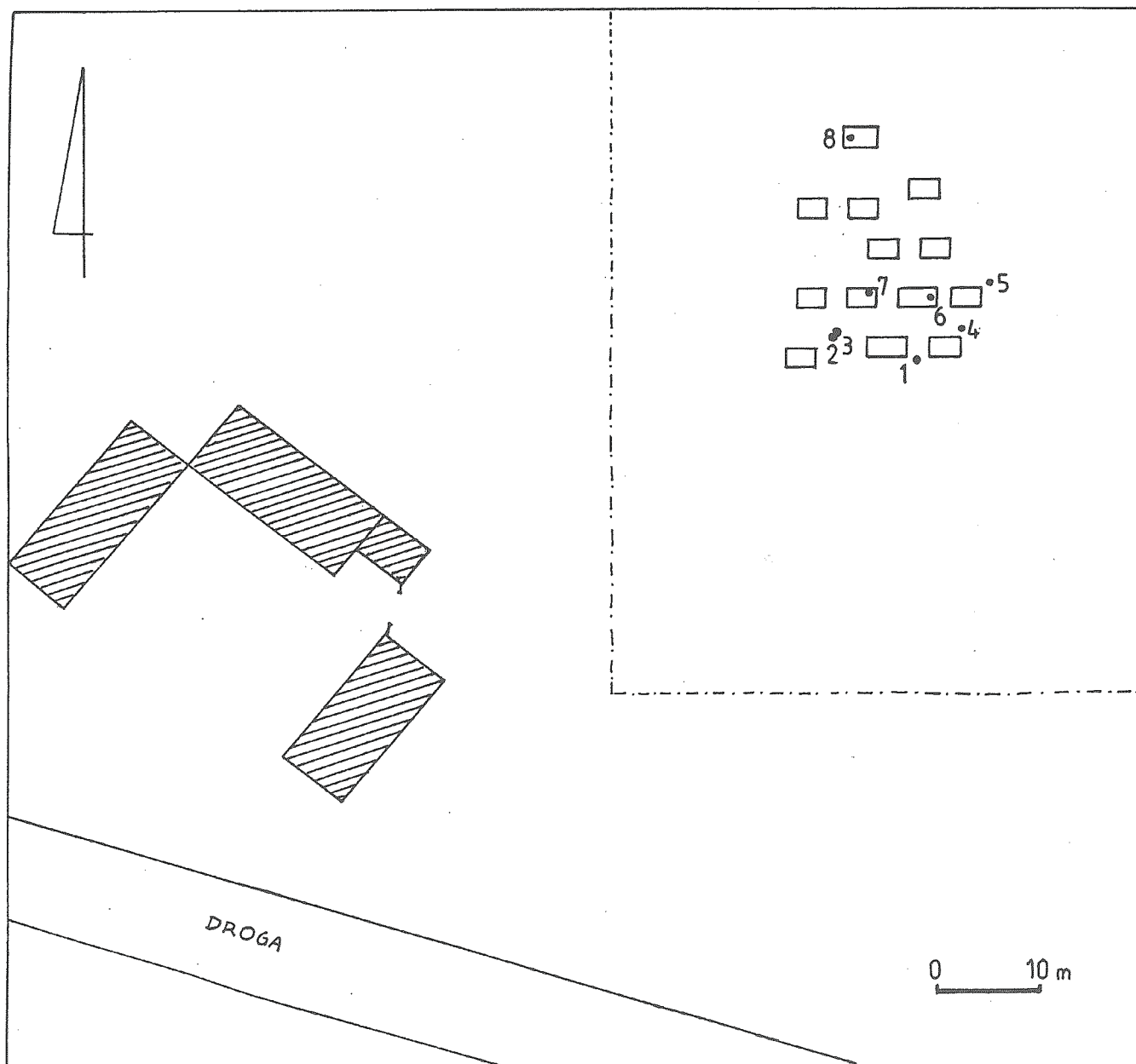
Inwentarz:

grób 6a:

1. klosz (tabl. I, 1): zachowany w całości; duże naczynie baniaste z największą wydutością brzuśca umieszczoną w ok. 2/3 wysokości; na przejściu szyjki w brzusiec wąska listwa plastyczna z odciskami palców imitującymi sploty sznura; szyjka gładka, utracona; brzusiec chropowaty; powierzchnia zewnętrzna barwy jasnobrązowej, wewnętrzna brunatnoczarna; glina z dużą ilością domieszki gruboziarnistego tłucznia (ziarna o średnicy nawet 3–4 mm), dobrze wypalona; odmiana A1Vc wg T. Węgrzynowicz 1984/88, I7E wg S. Czopek 1992.

2. popielnica (tabl. I, 3): zachowana w całości; naczynie wazowate z największą wydutością brzuśca umieszczoną nieznacznie powyżej 1/2 wysokości, z krótką, lekko nachyloną do wnętrza, prawie prostą szyjką; przejście szyjki w brzusiec podkreślone niewielkim uskokiem; krawędź wylewu ścięta płasko; powierzchnia zewnętrzna barwy czarnej, gładka, lekko wyswiecona, powierzchnia wewnętrzna barwy szaroczarnej, ze smugami po palcach; glina z domieszką drobnego i średnioziarnistego tłucznia, wypał słaby; odmiana A1Ic wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II6B wg S. Czopek 1992.

3. misa (tabl. I, 2): zachowana w całości; łagodnie esowata, ze słabo zaznaczoną krótką szyjką i lekko wywiniętym na zewnątrz brzegiem, powierzchnie zewnętrzna i wewnętrzna barwy szarobrązowej; glina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia, wypał dobry;

Ryc. 1. Kornacice stan. 1. Plan cmentarzyska z lokalizacją wykopów i odkrytych grobów (nr 1–5 – groby odkryte w 1994 r., nr 6–8 – groby odkryte w 1996 r.). Linia przerywaną zaznaczono obszar objęty sondowaniem szpilą metalową.

Abb. 1. Kornacice, Fundstelle 1. Plan des Gräberfeldes mit der Lokalisierung der Gruben und der entdeckten Gräber (Nr 1–5 ~ 1994 entdeckte Gräber, Nr 6–8 ~ 1996 entdeckte Gräber). Mit gestrichelter Linie wird das Gebiet markiert, das mit einer Metallnadel sondiert wurde.

Рис. 1. Корнацице пам. 1. План могильника с локализацией раскопов и открытых погребений (№ 1–5 – погребения, открытые в 1994 г., № 6–8 – погребения, открытые в 1996 г.). Пунктиром обозначена территория, прозондированная металлическим прутом.

odmiana B1Id wg T. Węgrzynowicz 1984/88, III4Cb2 wg S. Czopek 1992.

grób 6b

4–6. klosze: nakrywające popielnicę trzy nałożone jeden na drugi klosze już w chwili odkrycia były bardzo źle zachowane: zgniecione pod naciskiem ziemi, ze splekanymi, pokruszonymi, rozwarstwiającymi się ściankami i huszczącymi się powierzchniami zewnętrznymi; uniemożliwiło to wyeksplorowanie ich nie tylko w całości ale również dających się zrekonstruować fragmentach; na podstawie obserwacji dokonanych w trakcie eksploracji można stwierdzić, że wszystkie trzy klosze były krępyimi naczyniami bania-

stymi, o największych wydętościach brzuśca umieszczonych powyżej 1/2 wysokości, bez wyodrębnionych szyjek, w całości chropowatymi; barwa powierzchni zewnętrznych jasnobrązowa i brązowa, powierzchni wewnętrznych brązowobrunatna bądź brunatnoczarna; glina z dużą ilością domieszki gruboziarnistego tłucznia, wypał bardzo słaby — naczynia w zasadzie jedynie podsuszone w ogniu. odmiana A1IVc wg T. Węgrzynowicz 1984/88, I2E wg S. Czopek 1992.

7. popielnica (tabl. I, 4): zachowana w całości; naczynie wazowate, z największą wydętością brzuśca w połowie wysokości; brzusiec dwustożkowaty; lekko łukowata, prawie prosta szyjka z wywinie-

Рис. 2. Kornacice stan. 1. Grób nr 6 – widok z góry w trakcie eksploracji

Abb. 2. Kornacice, Fundstelle 1. Grab Nr 6 – Aussicht von oben während der Grabung

Рис. 2. Корнацице пам. 1. Погребение № 6 – вид сверху во время раскопок

Рис. 3. Kornacice stan. 1. Grób nr 6 – widok od strony zachodniej

Abb. 3. Kornacice, Fundstelle 1. Grab Nr 6 – Aussicht vom Westen

Рис. 3. Корнацице пам. 1. Погребение № 6 – вид с запада

Ryc. 4. Grób nr 6 – widok od strony zachodniej po zdjęciu części obstawy kamiennej; widoczny klosz grobu 6a
 Abb. 4. Grab Nr 6 – Aussicht vom Westen nach dem Abzug eines Steinschutzes; sichtbar wurde die Glocke des Grabes 6a

Рис. 4. Погребение № 6 – вид с запада после того, как часть каменной оградки была расобрана; просматривается клеш погребения 6а

Ryc. 5. Kornacice stan. 1. Grób nr 6 – widok od strony zachodniej po zdjęciu obstawy kamiennej; widoczne klosze grobów 6b i popielnica grobu 6c

Abb. 5. Kornacice, Fundstelle 1. Grab Nr 6 – Aussicht vom Westen nach dem Abzug eines Steinschutzes; sichtbar wurde die Glocken der Gräber 6b und die Urne des Grabes 6c

Рис. 5. Корнацице пам. 1. Погребение № 6 – вид с запада после того, как каменная оградка была разобрана; видимы клеши погребений 6б и урна погребения 6с

Ryc. 6. Kornacice stan. 1. Grób nr 7
Abb. 6. Kornacice, Fundstelle 1. Grab Nr 7
Рис. 6. Корнацице пам. 1. Погребение № 7

tym na zewnątrz brzegiem i nieznacznie ściętą ukośnie krawędzią wylewu; przejście szyjki w brzusiec podkreślone niewielkim uskokiem i ornamentem pseudosznurowym z ukośnie nacinanych kresiek; barwa powierzchni czarna, powierzchnia zewnętrzna wyświecona, błyszcząca, wewnętrzna matowa; glina z domieszką piasku i drobnego tłucznia, wypał dobry.

odmiana AIIb wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II2B wg S. Czopek 1992.

grób 6c

8. klosz (tabl. II, 1): w grobie znajdowało się tylko kilka fragmentów dużego klosza, głównie z jego górnej części (szyja i górne partie brzuśca) oraz samo dno, które otaczały popielnicę z kośćmi; w oparciu o te fragmenty klosz można rekonstruować jako duże naczynie baniaste o największej wydętości umieszczonej w ok. 3/4 wysokości, z gładką, prawie pionową krótką szyjką i chropowatym brzuścem; przejście szyjki w brzusiec podkreślone listwą plastyczną; powierzchnia zewnętrzna barwy jasnobrązowej z nierównomiernymi ciemniejszymi plamami, wewnętrzna barwy brunatnej, również z plamami; glina z domieszką średnio- i gruboziarnistego tłucznia, wypał dobry;

odmiana AIVc wg T. Węgrzynowicz 1984/88, I7Bc wg S. Czopek 1992.

9. popielnica (tabl. I, 5): zachowana w całości, zgnieciona pod naciskiem ziemi; głęboka, prawie półkulista misa o największej wydętości równej średnicy wylewu, ze słabo zaznaczoną bardzo krótką szyjką i nieznacznie wywiniętą na zewnątrz krawędzią wylewu; powierzchnia zewnętrzna barwy brunatnoczerwonej z ciemniejszymi plamami, luszcząca się, pokryta siatką drobnych spękań, powierzchnia wewnętrzna szaro- i brązowobrunatna; glina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia, wypał słaby.

odmiana BIIId wg T. Węgrzynowicz 1984/88, III5Eb2 wg S. Czopek 1992.

10. misa (tabl. I, 6): kości nakrywała misa o średnicy mniejszej niż średnica naczynia pełniącego funkcję popielnicy; zachowana w całości; misa łagodnie esowata, z zaznaczoną krótką szyjką i pogrubioną, nieznacznie wychyloną na zewnątrz krawędzią; barwa powierzchni brunatnoszara z ciemniejszymi plamami; glina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia, wypał dobry;

odmiana BIIId wg T. Węgrzynowicz 1984/88, III5Cb2 wg S. Czopek 1994.

11. dwa małe fragmenty cienkiego drucika z brązu

Inne naczynia (przystawki) znajdujące się w grobie nr 6:

12. misa (tabl. II, 2): zachowana w ok. 1/2, jej fragmenty znajdowały się po północnej stronie grobu 6c; misa prawie półkulista, łagodnie esowata, z krótką, słabo zaznaczoną szyjką i lekko wywiniętą na zewnątrz krawędzią wylewu; powierzchnie gładkie, barwy brunatnobrązowej z ciemniejszymi plamami; glina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia, wypał dość dobry.

odmiana BIIId wg T. Węgrzynowicz 1984/88, III4Cb2 wg S. Czopek 1992.

13. miseczka (tabl. II, 3): zachowana w całości, leżała między kloszami grobów 6a i 6b, półkulista, ze słabo zaznaczoną szyjką i zaokrągloną krawędzią wylewu; powierzchnie barwy ceglastobrązowej z ciemniejszymi plamkami; glina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia oraz piasku, słabo wypalona.

odmiana pośrednia między odmianami BIIId a BIIId wg T. Węgrzynowicz 1984/88, III5Cb2 wg S. Czopek 1992.

14. pucharek (garnek) (tabl. II, 5): zachowany w całości, na skutek wtórnego przepalnia spękany i nieco zdeformowany, znajdował się między kamieniami południowej części obstawy grobu, między grobami 6a i 6c; naczynie o esowatym profilu, z największą wydętością brzuśca umieszczoną nieco poniżej 1/2 wysokości, średnica wylewu mniejsza od średnicy brzuśca i nieznacznie większa od średnicy dna, krawędź wylewu lekko wychylona na zewnątrz, słabo profilowana; powierzchnie zewnętrzna i wewnętrzna barwy jasnobrązowej z siwymi plamami, szorstka, przypominająca pumeks na skutek wtórnego przepalania; glina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia, jakoś wypału trudna do określenia na skutek wtórnego przepalania;

odmiana AIIa wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II1C wg S. Czopek 1992.

15. kubek (czerpak) (tabl. II, 4): zachowany w całości z wyjątkiem zapewne celowo utraconego przed włożeniem do grobu uszka, znajdował się wewnątrz wyżej opisanego pucharka (naczynia nr 14); naczynie zbliżone do 3/4 wycinka kuli, z lekko wyodrębnionym dnem i bardzo krótką, słabo zaznaczoną prostą szyjką, pierwotnie z jednym uchem; barwa powierzchni ceglastobrunatna, widoczne ślady wtórnego przepalania ścianek; glina z domieszką piasku i drobnoziarnistego tłucznia, wypał dość dobry;

odmiana B2IIa wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II6Ca1 wg S. Czopek 1992.

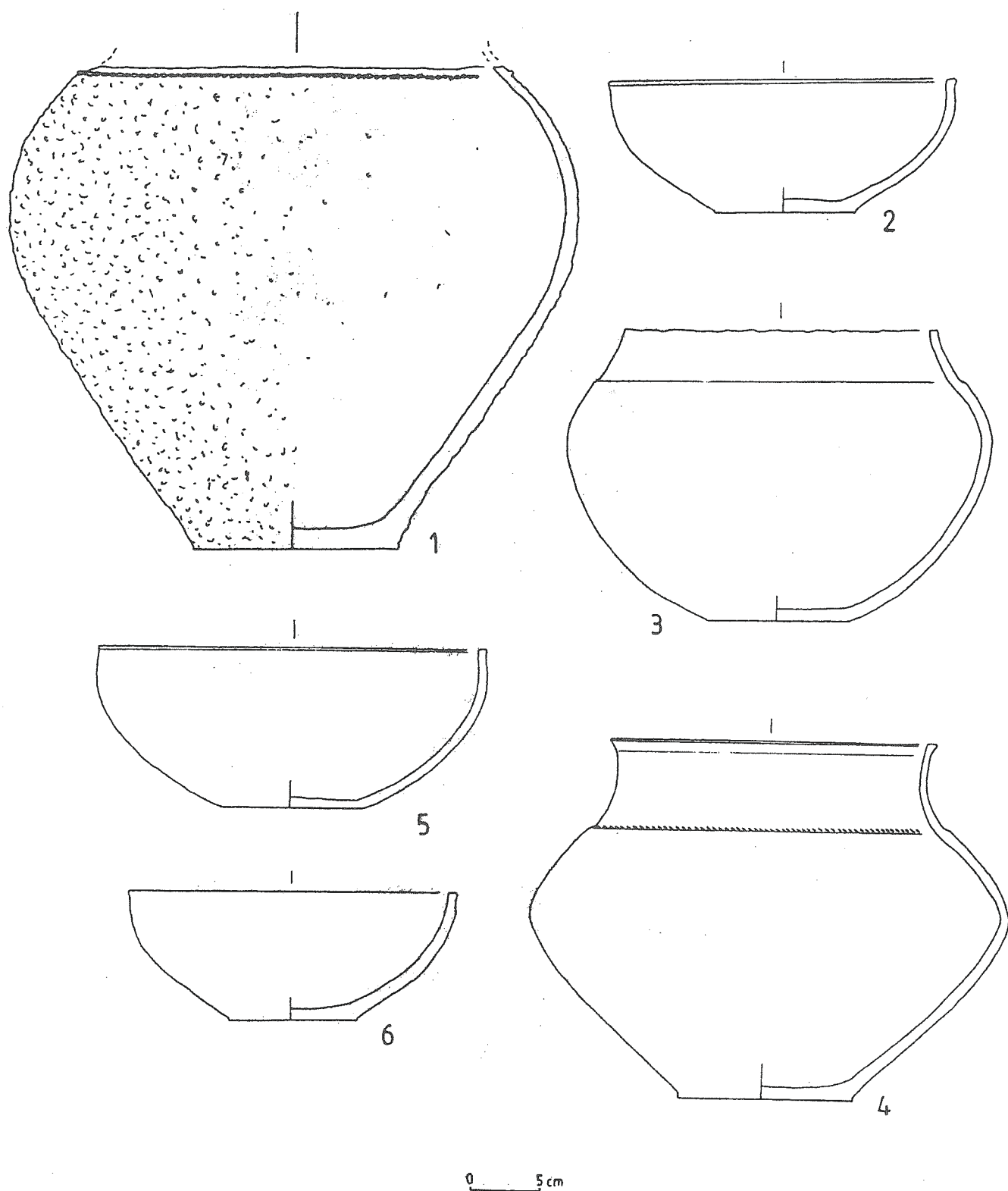
16. kubek (tabl. II, 6): zachowany w całości, znajdował się między kamieniami południowej części obstawy grobu, obok naczynia 14; kubek profilowany, z największą wydętością brzuśca umieszczoną poniżej połowy wysokości naczynia (w ok. 1/3 wysokości), z długą, łagodnie rozchyloną szyjką i lekko wywiniętą na zewnątrz brzegiem wylewu z prosto ściętą krawędzią; ucho taśmowate od krawędzi wylewu do górnej partii brzuśca; na przejściu brzuśca w szyjkę ornament utworzony przez dookólną linię z ukośnych wąskich kresiek; barwa powierzchni jasnobrązowa; glina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia (m.in. miki), wypał dobry;

odmiana B2IIa wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II1Aa1 wg S. Czopek 1992.

17. kubek (tabl. II, 7): zachowany w całości, znajdował się wewnątrz opisanego wyżej większego kubka (naczynia nr 16); wygląd i proporcje takie jak poprzedniego kubka; poza mniejszymi wymiarami jedyną różnicę stanowi brak ornamentu;

odmiana B2IIa wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II1Aa1 wg S. Czopek 1992.

18. garnek (tabl. II, 8): fragmenty tego naczynia znajdowały się w różnych częściach grobu, głównie między kamieniami północnowschodniej i wschodniej części obstawy; część fragmentów nosiła ślady wtórnego przepalania; naczynie łagodnie profilowane,

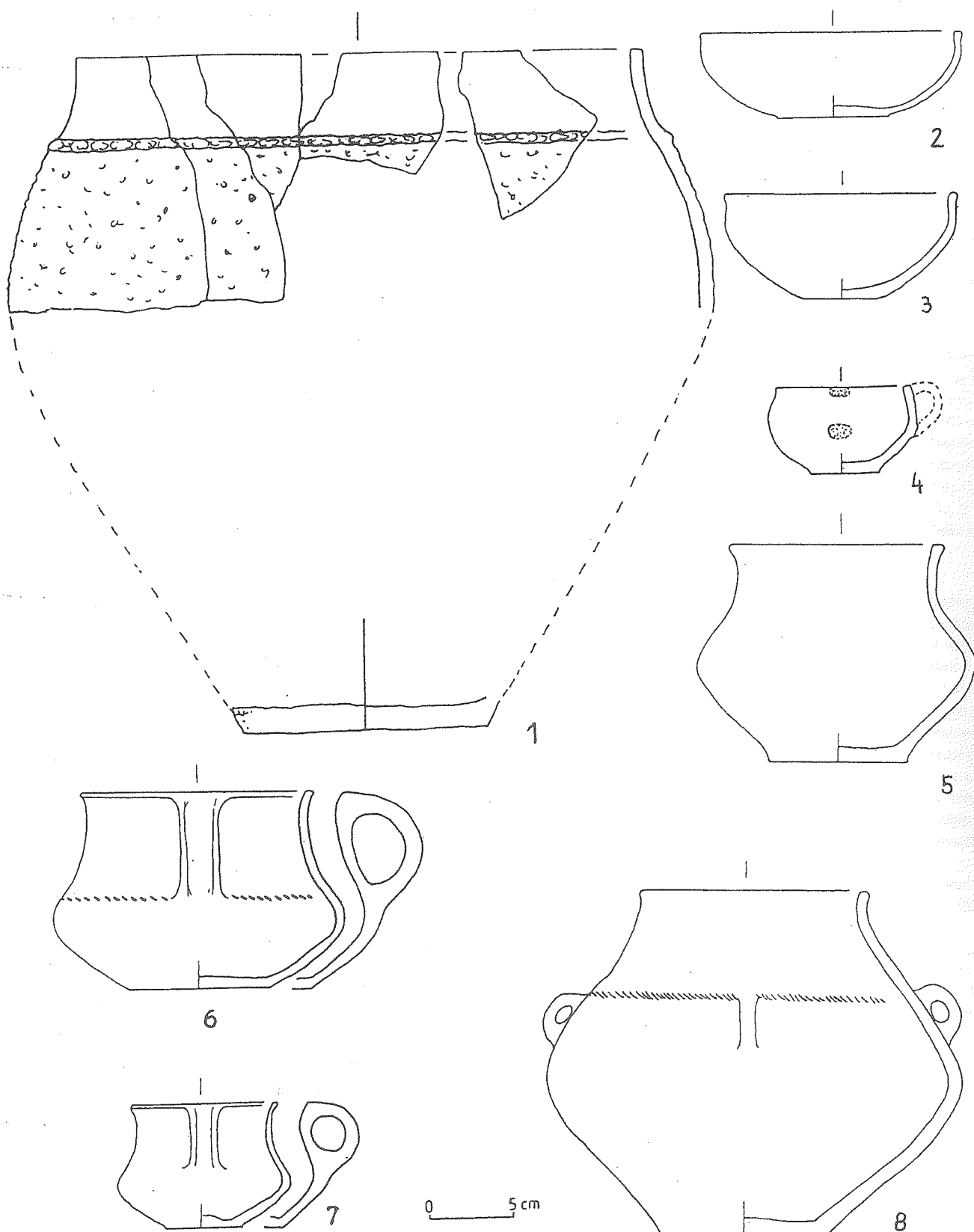
Tabl. I. Kornacice stan. 1. Wyposażenie grobu 6. Oznaczenia: 1-3 – grób 6a, 4 – grób 6b (popielnica), 5-6 – grób 6c

Taf. I. Kornacice Fundstelle 1. Ausstattung des Grabes 6. Bezeichnungen: 1-3 – Grab 6a, 4 – Grab 6b (Urne), 5-6 – Grab 6c

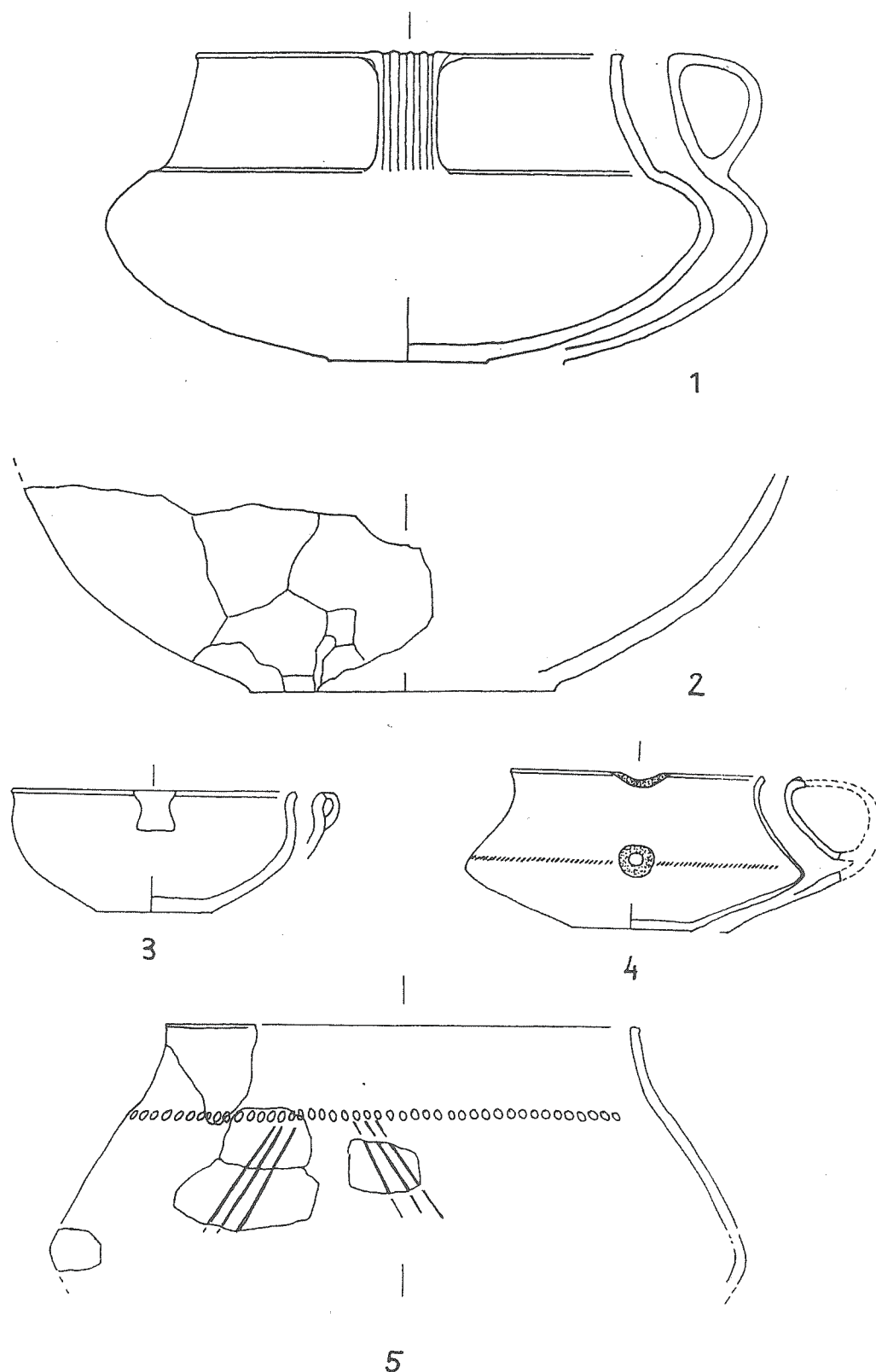
Табл. I. Корнацице пам. 1. Сопровождающий инвентарь погребения № 6. Обозначения: 1-3 – погребение 6a; 4 – погребение 6b (урна); 5-6 – погребение 6c

z największą wydętością brzuśca umieszczoną w połowie wysokości, bez wyodrębnionej szyjki i średnicą wylewu nieznacznie przekraczającą średnicę dna; krawędź wylewu lekko wywinięta na zewnątrz; powyżej największej wydętości brzuśca dwa niewielkie

symetrycznie rozmieszczone uszka; na górnej linii uszek ornament w postaci dookołnego rzędu ukośnych nacinanych kresek; powierzchnie barwy jasnobrązowej, glina ze schudzącą domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia, wypał dobry;

Tabl. II. Kornacice stan. I. Wyposażenie grobu 6. Oznaczenia: 1 – grób 6c (fragmenty klosza), 2–8 – przystawki
 Taf. II. Kornacice Fundstelle I. Ausstattung des Grabes 6. Bezeichnungen: 1 – Grab 6c (Glockenfragmente), 2–8 – Anbaue
 Табл. II. Корнацице пам. I. Сопровождающий инвентарь погребения 6. Обозначения: 1 – погребение 6с (фрагменты клеши);
 2–8 – приставки

Tabl. III. Kornacice stan. 1. Wyposażenie grobu 6, 7 i 8. Oznaczenia: 1-2 – przystawki z grobu 6, 3-4 – grób 7, 5 – grób 8

Taf. III. Kornacice Fundstelle 1. Ausstattung des Grabes 6, 7 und 8. Bezeichnungen: 1-2 – Anbaue aus dem Grab 6, 3-4 – Grab 7, 5 – Grab 8.

Табл. III. Корнацице пам. 1. Сопровождающий инвентарь погребений 6, 7 и 8. Обозначения: 1-2 – приставка из погребения 6; 3-4 – погребение 7; 5 – погребение 8

odmiana A11Ib wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II5Da2 wg S. Czopek 1992.

19. dzbanek (tabl. III, 1): złożony do grobu po wcześniejszym rozbięciu — ok. 1/2 naczynia znajdowała się między kamieniami północnowschodniej części obstawy obok grobu 6b, pozostałe fragmenty noszące wyraźne ślady wtórnego przepalenia i w większości zdeformowane działaniem wysokiej temperatury porożrzucane były w różnych częściach grobu; stosunkowo niskie naczynie z łagodnie profilowanym brzuścem i wysoką, nachyloną do wnętrza szyjką; największa wydętość brzuśca umieszczona poniżej 1/2 wysokości naczynia; przejście szyjki w brzusiec podkreślone wyraźnym uskokiem, brzeg szyjki ścięty płasko, krawędź nieznacznie wychylona na zewnątrz; ucho szerokie, zdobione kanelowaniem; powierzchnia barwy różowoceglastej, gładka, wyświecona (poza partiami wtórnie przepalonymi); glina ze schudzącą domieszką piasku i drobnoziarnistego tłucznia, wypał dobry; odmiana A2Ia wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II1Aa1 wg S. Czopek 1992.

20. naczynie wazowate (tabl. III, 2): w grobie znajdowało się tylko kilkanaście jego fragmentów różnej wielkości pochodzących z partii przydennych; fragmenty znajdowały się w różnych częściach grobu, w tym część powyżej kamieni stanowiących jego obstawę; forma naczynia trudna do odtworzenia; powierzchnia zewnętrzna gładka, wyświecona, barwy brązowej z ciemniejszymi i jaśniejszymi plamami, powierzchnia wewnętrzna barwy jednolicie brązowszarej; glina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia, wypał dobry.

21. drobne fragmenty bliżej nieokreślonego naczynia (bądź kilku naczyń?) pochodzące z brzuśca, ponadto fragment małego uszka wałeczkowatego; niecharakterystyczne, zbliżone technologicznie do garnka 18, część ze śladami wtórnego przepalenia.

Grob nr 7 (ryc. 6) (popielnicowy)

Na głębokości 35 cm poniżej obecnego poziomu terenu, jeszcze w stropie iluwium, znajdowała się niewielka popielnica nakryta misą. Zarysy jamy grobowej nie były czytelne. Nie zarejestrowano żadnych pozostałości obstaw kamiennych itp. konstrukcji ochraniających. Oba naczynia były zgniecione i uszkodzone orką, fragmenty rozkruszone i rozciągnięte przez pług, w miejscach większych uszkodzeń popielnicy znajdowały się wysypane z niej kości.

Inwentarz:

1. popielnica (tabl. III, 4): ostro profilowane naczynie (dzbanek), z największą wydętością brzuśca umieszczoną poniżej 1/2 wysokości naczynia i krótką, lekko rozchyloną szyjką; krawędź wylewu wywinięta na zewnątrz i skośnie ścięta; nieco powyżej największej wydętości brzuśca ornament utworzony przez dookolny rząd ukośnie nacinanych krótkich kresek; naczynie pierwotnie posiadało jedno ucho umieszczone między brzegiem wylewu a największą wydętością brzuśca, które zostało utracone przed użyciem w cha-

rakterze popielnicy; powierzchnia zewnętrzna gładka, wyświecona, barwy intensywnie czarnej, miejscami łuszcząca się, powierzchnia wewnętrzna barwy czarnoszarej; glina z domieszką piasku i drobnoziarnistego tłucznia, wypał dość dobry;

odmiana A2Ia wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II1Ca1 wg S. Czopek 1992.

2. misa (tabl. III, 3): o łagodnie esowatym profilu, z lekko zaznaczoną szyjką i wywiniętą na zewnątrz ukośnie ściętą krawędzią; jedno niewielkie uszko taśmowate przewężone w środku („X-wate”); powierzchnie zewnętrzna i wewnętrzna gładkie, barwy czarnoszarej, łuszczące się, z odpryskami; glina z domieszką średnioziarnistego tłucznia, wypał słaby;

odmiana B1Id wg T. Węgrzynowicz 1984/88, III10Cb1 wg S. Czopek 1992.

Grob nr 8 (popielnicowy)

Na głębokości ok. 15 cm poniżej współczesnej powierzchni ziemi wystąpiło zwarte skupisko drobnych fragmentów ceramiki i przepalonych kości. Fragmenty ceramiki należały do 2 naczyń: popielnicy i nakrywającej ją misy. Naczynia były zgniecione i zniszczone orką, ich fragmenty przemieszane ze sobą i przepalonymi kośćmi. Zarysy jamy grobowej nie były czytelne, w sąsiedztwie nie wystąpiły kamienie mogące pochodzić z ewentualnej obstawy grobu. Spąg skupiska, które należy interpretować jako bardzo zniszczony grób popielnicowy, znajdował się na głębokości ok. 40 cm.

Inwentarz:

1. popielnica (tabl. III, 5): zachowane tylko fragmenty pochodzące z wylewu i górnej partii brzuśca umożliwiające częściową rekonstrukcję formy; najpewniej było to dwustożkowate naczynie wazowate, z dość ostro profilowanym brzuścem i krótką, lekko nachyloną do wnętrza szyjką, o nieznacznie wywiniętej na zewnątrz krawędzi wylewu; przejście szyjki w brzusiec zaznaczone niewielkim uskokiem, poniżej którego dookolny rząd płytkich owalnych dołków; między nim a największą wydętością brzuśca ornament rytych płytkich długich ukośnych linii grupowanych po trzy; powierzchnie barwy jasnobrunatnej, zewnętrzna wyświecona, miejscami łuszcząca się; glina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia oraz piasku; wypał słaby — ceramika kruszy się i łuszczy a pod działaniem wody rozpuszcza;

odmiana, ze względu na fragmentaryczny stan zachowania, trudna do ustalenia, zapewne A1Ia bądź A1Ib wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II2C lub II1C wg S. Czopek 1992.

2. misa: kilkanaście drobnych fragmentów z jednego naczynia, niesklejających się ze sobą, w tym 2 pochodzące z wylewu; forma i wielkość trudna do ustalenia, najprawdopodobniej dość głęboka, półkulista misa z wychyloną na zewnątrz krawędzią; powierzchnie barwy szaroczerwonej, glina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia, wypał dość dobry.

ANALIZA MATERIAŁU

GROBY

O ile w czasie wcześniejszych badań w Kornacicach natrafiano tylko na groby podkloszowe w obstawach kamiennych (por. M. Florek 1995, s. 137–138), to w roku 1996 po raz pierwszy odkryto groby popielnicowe (nr 7 i 8) bez kłoszy i pozbawione jakichkolwiek obstaw bądź innych konstrukcji kamiennych. Groby tego typu, sporadycznie znane z cmentarzysk kultury pomorskiej począwszy od końca okresu halsztackiego, stają się nieco liczniejsze w początkach

okresu lateńskiego, z tym że zawsze stanowią niewielki procent ogólnej liczby grobów (T. Malinowski 1969, s. 25). Wśród odkrytych w 1996 roku grobów, na szczególną uwagę zasługuje grób nr 6: zbiorowy, zawierający 3 popielnice i dodatkowo wyposażony w zestaw naczyń bądź ich dużych fragmentów, w tym część noszących ślady wtórnego przepalenia. Łączy on w sobie cechy „klasycznych” grobów skrzynkowych kultury pomorskiej, tj. wystąpienie kilku popielnic w obrębie wspólnej zwartej konstrukcji kamiennej,

bogate wyposażenie w tzw. przystawki, z charakterystycznym dla grobów podkloszowych nakryciem popielnic kloszami, przy czym nastąpiła tu kumulacja wielu rzadko spotykanych na cmentarzyskach kultury pomorskiej elementów obrządku pogrzebowego.

Groby podkloszowe w obstawach kamiennych (obwarowane), znane są właściwie z całego terytorium kultury pomorskiej (T. Malinowski 1969, s. 24 nn; L. J. Łuka 1979, s. 156). Sporadycznie spotykane są nawet groby podkloszowe w regularnych skrzyniach z płyt kamiennych (np. Elbląg, Gostkowo, Ocinek, Chłapowo — por. T. Malinowski 1969, s. 24 nn). Jednak tego typu zwarte obstawy kamienne ściśle otaczające grób jakie występują w Kornacicach nie są zbyt częste — z terenu Małopolski, poza Kornacicami, znane są tylko z Kichar k. Dwikóz (por. M. Florek 1996, s. 138). Choć stosunkowo nieliczne, znane są również groby pokloszowe zbiorowe, głównie podwójne (L. J. Łuka 1979, s. 156). Mogą one mieć trójkątną formę: nakryta kloszem jest więcej niż jedna popielnica (np. Gościeradz, Sobótka — w tym wypadku pod kloszem miało się znajdować aż 5 popielnic, co jest jednak mało prawdopodobne, Kornacice — grób 1), dwa klosze nakrywające popielnice stykają się ze sobą (np. Sianno — grób 7, Kornacice — groby 2–3) bądź też dwa groby znajdują się w obrębie wspólnej konstrukcji kamiennej (np. w Sokołowicach — grób 69, wewnątrz skrzyni kamiennej znajdowały się popielnica i przylegający do niej klosz nakrywający drugą popielnicę przykrytą misą) — por. T. Malinowski 1969, s. 17–35, M. Florek 1995, s. 137–138. Podobnie nakrycie popielnicy więcej niż jednym kloszem znane jest z pojedynczych cmentarzysk podkloszowych kultury pomorskiej (L. J. Łuka 1979, s. 156, T. Węgrzynowicz 1979, s. 173). Do bardzo rzadkich cech obrządku pogrzebowego należy również występowanie w grobach naczyń wtórnie przepalonych (T. Malinowski 1969, s. 84). W przypadku przystawek z grobu nr 6, część z nich jest nie tylko wtórnie przepalona ale również została wtórnie uszkodzona przez rozbicie (naczynia nr 18, 19) bądź utracenie ucha (naczynie nr 15).

POCHÓWKI

We wszystkich dotychczas odkrytych w Kornacicach grobach, w popielnicach znajdowały się przepalone czyste kości, bez popiołu drzewnego czy węgla. Kości były stosunkowo słabo przepalone i mało rozdrobnione — nie należały do wyjątków fragmenty kości długich o długości powyżej 5 cm, bądź fragmenty kości płaskich (zwłaszcza czaszek) o powierzchni 10 cm² i więcej. Kości w naczyniach ułożone były w porządku anatomicznym bądź przynajmniej kości czaszki znajdowały się najwyżej. Z uwagi na brak analiz antropologicznych² nie jest możliwe podanie obecnie liczby, wieku i płci zmarłych.

CERAMIKA

Z badań w roku 1996 pochodzi ogółem 24 naczyń zachowanych w całości bądź fragmentach należących do 3 ze-

² W najbliższym czasie planowane jest wykonanie analiz antropologicznych materiału kostnego; ich wyniki zostaną opublikowane w kolejnym tomie MSROA.

spółów grobowych, w tym aż 20 naczyń z grobu nr 6. Typologia ceramiki z grobów nr 6–8 wg schematów klasyfikacyjnych T. Węgrzynowicz (1984/88) i S. Czopka (1992) została określona wyżej, przy opisie poszczególnych naczyń. Pod względem funkcji spełnianej w grobie są to klosze (5 egz. z grobu 6, w tym tylko 2 w stanie umożliwiającym analizę), popielnice (5 egz.), misy nakrywające popielnice (3 egzemplarze, w tym jeden w stanie uniemożliwiającym rekonstrukcję formy) oraz tzw. przystawki.

A. KLOSZE

Zachowany w całości klosz z grobu 6a, to duże naczynie baniaste o największej wydętości brzuśca umieszczonej powyżej połowy wysokości, z chropowaconym brzuścem i gładką szyjką rozdzielonymi wąską listwą plastyczną z odciskami palcowymi imitującymi sploty sznura, którego szyjka przed włożeniem do grobu została utracona (tabl. I, 1). Jest to drugi tego typu przypadek zaobserwowany na cmentarzysku w Kornacicach (por. M. Florek 1994, 136–137, tab. III, 3). Zbliżony do niego, choć zapewne nieco bardziej smukły, jest zachowany we fragmentach klosz z grobu 6c (tabl. II, 1). Oba reprezentują formy typowe dla cmentarzysk kloszowych kultury pomorskiej. Na temat kloszy nakrywających popielnicę z grobu 6b, ze względu na ich stan zachowania (por. wyżej), trudno coś bliższego powiedzieć, poza tym, że były w całości chropowacone i nie posiadały wyodrębnionych szyjek.

B. POPIELNICE

Każda z 5 popielnic reprezentuje inny typ, chociaż przeważającą większość (popielnice z grobów nr: 6a, 6b, 7, 8) można zaliczyć do szeroko rozumianej grupy naczyń wazowatych, włączając do niej również dzbanki (por. S. Czopek 1992, s. 31). Wyjątek stanowi grób 6c, gdzie jako popielnica użyta została zwykła misa. Użycie misy jako popielnicy, aczkolwiek niezbyt częste, znane jest z cmentarzysk podkloszowych kultury pomorskiej (por. T. Węgrzynowicz 1979, s. 173). Popielnice reprezentują formy typowe dla kultury pomorskiej. Pewną odrębność wykazuje jedynie popielnica z grobu nr 8 (tabl. III, 5), która swym kształtem a przede wszystkim zdobnictwem i technologią wyraźnie nawiązuje do ceramiki grupy tarnobrzezkiej kultury łużyckiej z późnego okresu halsztackiego z terenu Sandomierszczyzny.

C. MISY NAKRYWAJĄCE POPIELNICE

Ze względu na stan zachowania analizie mogą być poddane tylko 3 misy pochodzące z grobów 6a, 6c i 7. Wszystkie reprezentują typ o profilu łagodnie esowatym, ze słabo zaznaczoną krótką szyjką i lekko wywiniętym na zewnątrz brzegiem, o średnicach wylewu równych bądź nieznacznie większych od średnicy największej wydętości naczynia. Misa z grobu 7 posiadała jedno niewielkie uszko taśmowate przewężone w środku. Z wyjątkiem tej 12 ostatniej, wszystkie misy należą do form powszechnych na cmentarzyskach kultury pomorskiej.

D. INNE NACZYNIA STANOWIĄCE WYPOSAŻENIE GROBÓW

Przyjmuje się zazwyczaj, że przystawki (pomijamy tu misy nakrywające popielnice) w grobach kultury pomorskiej występują częściej na terenach, na których znalazła się ona w bezpośrednim kontakcie z kulturą łużycką (L. J.

Łuka, 1979, s. 158), przy czym w grobach kloszowych są one dość rzadkie (T. Węgrzynowicz 1979, s. 173). Na cmentarzysku w Kornacicach przystawki wystąpiły tylko w grobie nr 6, przy czym było ich aż 9. Były to naczynia złożone w całości bądź ich duże fragmenty, przy czym część została wcześniej rozbita bądź też nosiła ślady wtórnego przepalenia. Pod względem formalnym były to naczynia określone jako „wazowate”, przy czym w grupie tej mieszczą się, zgodnie z propozycjami S. Czopka (1992, s. 31–33) również kubki i dzbanki (7 egzemplarzy), oraz misy (2 egzemplarze). Wszystkie one posiadają odpowiedniki na różnych cmentarzyskach kultury pomorskiej, zwłaszcza z międzyrzecza Wisły i Kamiennej ale także innych terenach. Do bardziej interesujących i radszych form należy duży niski dzban z kanelowanym szerokim taśmowatym uchem (tabl. III: 1), mający najbliższy odpowiednik w podobnym dzbanie — lecz bez zachowanego ucha — z pobliskiego Lisowa (B. Balcer 1961, tabl. LX: 3).

PODSUMOWANIE — UWAGI OGÓLNE NT. CMĘTARZYSKA KULTURY POMORSKIEJ W KORNACICACH

Cmentarzysko kultury pomorskiej w Kornacicach (stan. 1) położone jest na północnych stokach cypla utworzonego przez dolinę rzeczki Przepaść (dopływ Kamiennej) i uchodzącego do niej bezimiennego niewielkiego, epizodycznego cieku. Leży ono ok. 11–12 metrów ponad poziomem doliny, mniej więcej w połowie wysokości stoku cypla.

Przeprowadzone badania oraz wcześniejsze obserwacje pozwalają na stwierdzenie, że całe cmentarzysko miało powierzchnię ok. 0,25–0,30 ha. Zajmowało ono stosunkowo niewielki „fałd” terenu w obrębie większego cypla, ograniczony naturalnym obniżeniami. Od północy i północnego wschodu jest to wspomniana dolinka epizodycznego cieku. Natomiast obniżenie ograniczające cmentarzysko od strony południowo-wschodniej, obecnie całkowicie zniwelowane, zostało zarejestrowane w wykopach archeologicznych.

Groby na cmentarzysku rozmieszczone były nieregularnie, stosunkowo rzadko, rozdzielone kilku lub kilkunastometrowymi pustymi przestrzeniami. Przyjmując, że między pierwszym zgłoszeniem o przypadkowym odkryciu grobów w 1988 roku a rokiem 1996 zostało zniszczonych co najmniej 10 grobów, ponadto pewna ich ilość mogła zostać zniszczona wcześniej bądź nie została ujawniona, zaś w trakcie badań rozpoznano 8 grobów, ogólną liczbę grobów na cmentarzysku można szacować na ok. 25–30. Daje to średnią gęstość ok. 1 grób na 100 m². Szacunek ten jest wysoce hipotetyczny i obarczony zapewne dużym błędem, tym niemniej daje ogólne pojęcie o tym, jak rzadko, zwłaszcza w porównaniu do grupy tarnobrzeskiej kultury łużyckiej, rozmieszczone są groby na cmentarzysku w Kornacicach.

Stwierdzono tu dwa rodzaje grobów: groby podkloszowe w obstawach kamiennych, stanowiące większość (6 spośród 8 przebadanych), jak i groby popielnicowe bez obstaw i klosza. Nie zaobserwowano natomiast grobów jamowych, zresztą dość rzadkich na cmentarzyskach kultury pomorskiej, ani żadnych obiektów towarzyszących (palenisk itp.).

E. PRZEDMIOTY METALOWE

W grobie nr 6c znaleziono tylko dwa małe fragmenty cienkiego drucika z brązu. Fragmenty podobnych drucików znaleziono również w badanych w 1994 roku grobach nr 1, 4 i 5. Tego typu znaleziska znane są z wielu cmentarzysk i należy je interpretować jako pozostałość drobnych ozdób (por. Florek 1995, s. 139).

CHRONOLOGIA

Materiały z badań w roku 1996 (groby nr 6–8) mieszczą się głównie w II i III fazie rozwoju kultury pomorskiej, datowanych na HaD2–LtB1. Ścisłejsze datowanie nie wydaje się możliwe, chociaż pewne nawiązania do ceramiki kultury łużyckiej — technologia wykonania, forma i ornamentyka popielniczy z grobu nr 8, forma, a zwłaszcza kanelowane ucho dużego dzbanka z grobu 6, również technologia wykonania fragmentarycznie zachowanego naczynia wazowatego z tegoż grobu — mogą sugerować, że bliższe są one schyłkowi okresu halszackiego.

Groby nr 2, 3, 4 i 5 były typowymi grobami podkloszowymi, składającymi się z popielnicy, zazwyczaj przykrytej misą, i nakrywającego klosza. W przypadku grobów nr 2 i 3 można z dość dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że w rzeczywistości jest to jeden grób podwójny (por. M. Florek 1995 s. 131–136). Podobnie za typowe należy uznać oba odkryte groby, popielnicowe (nr 7 i 8). Na tym tle wyraźnie wyróżniają się groby nr 1 i 6, oba z pochówkami zbiorowymi, wielopopielnicowe. W grobie nr 1, nakryte kloszem, znajdowały się dwie popielnice ustawione jedna na drugiej (por. M. Florek 1995, s. 129–131). Natomiast grób nr 6 składał się z 3 popielnic, z których 2 nakryte były kloszami a trzecia obstawiona fragmentami klosza, znajdujących się wewnątrz wspólnej zwartej obstawy kamiennej (obwarowania) (por. wyżej). Oba te groby należały również do najbogaciej wyposażonych: w grobie nr 1 znaleziono przedmioty metalowe (żelazne) — fibulę, igłę i szczypczyki, ponadto fragment drobnej ozdoby z brązu, natomiast grób nr 6 zawierał, poza popielnicami, nakrywającymi je misami i kloszami, dodatkowo 9 naczyń bądź ich dużych fragmentów.

Z zaobserwowanych elementów obrządku pogrzebowego, należy zwrócić uwagę na — niewątpliwie celowe — utracanie uch naczyń przed złożeniem ich do grobu (popielnice z grobów nr 1 i 7, kubek z grobu 6), celowe ich rozbijanie i wtórne przepalanie w ogniu (niektóre przystawki z grobu nr 6). Być może z rytuałem pogrzebowym ma też związek utracanie szyjek kloszy (groby nr 5 i 6), chociaż może ono wynikać również z tego, że czasami przewężenie szyjki mogło uniemożliwiać nasadzenie klosza na popielnicę.

Chronologię cmentarzyska, z braku dobrych datowników (wyjątek stanowi fibula typu Doppelpaukenfibeln z grobu nr 1 — por. M. Florek 1995, s. 139–140), można określić ramowo na II i III fazę rozwoju kultury pomorskiej, tj. okres HaD2–LtB1. Za zwartością chronologiczną cmentarzyska przemawia również stosunkowo niewielka liczba

grobow i ich jednolitość typologiczna (75% to groby podkloszowe w obudowach kamiennych).

Badania na cmentarzysku należy uznać w zasadzie za zakończone. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że większość grobów została już zniszczona bądź wyeksplorowana w trakcie badań w latach 1994 i 1996. Dotyczy to przede wszystkim grobów w obstawach kamiennych, naj-

łatwiejszych do zlokalizowania. Natomiast nie można wykluczyć, że pozostały na cmentarzysku, zwłaszcza jego peryferiach, jakieś nierozpoznane groby popielnicowe, bez obstaw, bądź groby jamowe (dotychczas nie stwierdzone na stanowisku). Mogą one zostać ujawnione w czasie prac polowych, z tego względu konieczne jest inspekcjonowanie stanowiska w ich trakcie, przede wszystkim wiosną i jesienią.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Balcer B.

- 1961 *Materiały kloszowe z województwa kieleckiego w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, „WA”, t. 27, s. 261–266.*

Czopek S.

- 1992 *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej, Rzeszów.*

Florek M.

- 1995 *Badania ratownicze na cmentarzysku kultury pomorskiej w Kornacicach stan. 1, gm. Opatów, woj. tarnobrzесьkie, „MSROA”, t. 16, s. 129–140.*
1997 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na cmentarzysku kultury pomorskiej w Kornacicach gm. Opatów, woj. tarnobrzесьkie w roku 1996, „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, t. 2, s. 82–85.*

Łuka L. J.

- 1979 *Kultura wejherowsko-krotoszyńska (w:) Prahistoria Ziemi Polskich, t. IV, Od środkowej epoki brązu do*

środkowego okresu lateńskiego, opr. zbiorowe pod red. J. Dąbrowskiego i Z. Rajewskiego, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 147–168.

Malinowski T.

- 1969 *Obrządek pogrzebowy ludności kultury pomorskiej, Wrocław – Warszawa – Kraków.*

Węgrzynowicz T.

- 1979 *Kultura grobów kloszowych (w:) Prahistoria Ziemi Polskich, t. IV Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego, opr. zbiorowe pod red. J. Dąbrowskiego i Z. Rajewskiego, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 169–178.*
1984/88 *Uwagi o kulturze grobów kloszowych na Mazowszu i Podlasiu w świetle próby typologicznej klasyfikacji ceramiki, „WA”, t. 49, s. 3–16.*

Marek Florek

Die Ergebnisse der zweiten Saison der Rettungsuntersuchungen auf dem Gräberfeld der Pommerschenkultur in Kornacie Fundstelle 1, Gemeinde Opatów, Wojewodschaft Tarnobrzeg

Zusammenfassung

Das Gräberfeld wurde während den Ackerarbeiten im Herbst 1988 entdeckt. Gefunden wurde mindestens ein Glockengrab mit Steinschutz. Die damals gewonnenen Gefäße haben Zerstörung erlitten. In den nächsten Jahren hat man weitere Gräber gefunden man schätzt, daß zwischen dem Jahr 1988 und dem Frühling 1996 — 10 Gräber von den zufälligen Entdecker zerstört wurden. Im November 1994, als die nächsten Gräber entdeckt wurden, wurden Rettungs- und Sicherungsuntersuchungen durchgeführt, während deren in verschiedenen Teilen der Fundstelle 5 Glockengräber mit Steinschutz entdeckt wurden. Im Jahre 1996 untersuchte man das Gebiet von 0,85 ha. Im Hauptteil der Fundstelle wurden 3 Gräber exploriert (nr 6, 7, 8 nach Dauernummerierung seit 1994). Die Gräber Nr 7 und 8 waren Urnengräber, die aus einer Urne mit Knochen und aus einer Schale, die sie bedeckte bestand. Das Grab nr 6 war ein drei-

faches Grab. Ihn bildeten zwei Urnengräber: Grab 6a, das sich aus der mit der Schale bedeckten Urne und der Glocke zusammensetzte, Grab 6b, wo die Urne mit drei aufeinander aufgesetzten Glocken bedeckt war, und Grab 6c wo die mit einer Schale bedeckte Urne mit Fragmenten einer großen Glocke abgedeckt war. Zwischen denen und unter den Schutzsteinen befand sich mindestens 10 Gefäße, die entweder heile, oder in großen Fragmenten aufgehoben sind, in dem ein Teil davon absichtlich zerbrochen wurde und trug Spuren nochmaligen Brennens. In zwei Fällen, in größeren Gefäßen befanden sich kleinere. Das Ganze umgab dichte Steinschutz von einem Durchschnitt von 130 cm und einer Höhe von 0,5 m.

Entdeckte Gräber, ähnlich wie die aus der Forschung im Jahre 1994 soll man auf die II–III Phase der Pommerschenkultur d.h. HaD2–LtB1 datieren.

Марек Фльорэк

Результаты второго полевого сезона спасательных исследований на могильнике поморской культуры в Корнацицах, пам. 1 гм. Опатув, воев. Тарнобжегское

Резюме

Могильник открыт в ходе полевых работ осенью 1988 г., когда во время вспашки наткнулись на самое меньшее одно подклешевое погребение с каменной оградкой. Извлеченные тогда сосуды были уничтожены. В последующие годы также неоднократно наталкивались на погребения — подсчитано, что между 1988 г. и весной 1996 г. случайными открывателями уничтожено около 10 погребений. В ноябре 1994 г. после известия об обнаружении очередных погребений, предприняты краткие охранно-спасательные исследования, в ходе которых на разных участках намятника раскопано 5 подклешевых погребений с каменной оградкой. В 1996 г. исследовано площадь в 0,85 га. В центральной части памятника раскопано 3 погребения (№ 6, 7, 8 согл. нумерации, принятой в 1994 г.). Погребения № 7 и 8 — урновые, состоящие единственно из урны с костями и накры-

вающей ее миски. Погребение № 6 — тройное. Составляли его два подклешевые погребения: погребение 6а, состоящее из урны, накрытой миской, и клеша; погребение 6b, где урна была накрыта тремя, поочередно сложенными один на другой клешами; погребение 6с, где накрытая миской урна была обложена несколькими фрагментами большого клеша. Между ними и среди камней оградки находилось, по крайней мере, 10 сосудов, сохранившихся целиком или в больших фрагментах, в том числе преднамеренно разбитые и имеющие следы повторного пребывания в огне. В двух случаях большие сосуды содержали меньшие. Все это окружала сплошная каменная оградка диаметром около 130 см и высотой 0,5 м.

Открытые погребения, равно как и происходящие из раскопов 1994 г., следует датировать II–III фазой поморской культуры, т.е. HaD2–LtB1.